

10. WYTYCZNE Nr 2 KGP z dnia 7 grudnia 2011 r. w sprawie sposobu postępowania policjantów podczas realizacji procedury «Niebieskie Karty» Dz.Urz.KGP.2011.10.77 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prawo.lego.pl>

Иосифович Д.И. Предупреждение насилия в семье: опыт Республики Польша.

Анализируется законодательная база, научные публикации, сведения и статистические данные, отраженные в периодических изданиях, средствах массовой информации и сети Интернет, освещающие проблемы предупреждения насилия в семье и деятельность правоохранительных органов в этой сфере.

Ключевые слова: *насилие в семье, обидчик, жертва насилия в семье, предупреждение насилия в семье, реальная угроза совершения насилия в семье.*

Yosyfovych D.I. Prevention of domestic violence: the experience of the Republic of Poland.

The article is dedicated to the analysis of the legislation, publications, information and statistics presented in the periodicals, media and the Internet, covering issues of domestic violence prevention and the activity of law enforcement agencies in this area.

Key words: *domestic violence, offender, victim of domestic violence, domestic violence prevention, the real threat of domestic violence.*

Стаття надійшла 20 серпня 2012 р.

УДК 343.214

Т.С. Коханюк

ДО ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЧИННОГО КК УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ КРИМІНАЛЬНИХ ЗАКОНІВ ОКРЕМИХ ДЕРЖАВ

Розглядаються проблеми необхідності використання правил системного тлумачення кримінального закону. Проводиться порівняльний аналіз кримінальних законів окремих держав. З'ясовуються рекомендації, які мають значення для вдосконалення кримінального закону України.

Ключові слова: *кримінальний закон, системне тлумачення кримінального закону, правила системного тлумачення, термінологічний розділ КК України.*

Постановка проблеми. Тлумачення кримінального закону – складний та багатограний процес. На нашу думку, особливою увагою

слід наділяти саме його системне тлумачення, адже окрім Кодексу, який є серцевиною, ядром кримінального законодавства, до джерел, які використовують правозастосувачі при тлумаченні кримінального закону слід відносити: а) конституційні положення кримінально-правового характеру; б) кримінально-правові положення міжнародних договорів України, які не потребують прийняття внутрішніх державних актів застосування; в) окремі нормативні акти СРСР, які поки що зберігають свою дію на території України; г) кримінальні закони, які втратили свою силу щодо діянь, учинених у майбутньому, але розповсюджених на діяння, вчинені в минулому (в період дії цих законів) та інші [9, с. 36]. Також беззаперечним є те, що хоча нові закони, які передбачають кримінальну відповідальність і підлягають включенню в Кодекс, допускають певний відрізок часу до моменту їх фактичного включення в комплексний закон, проте даний факт не зупиняє їх дії. Саме із урахуванням усіх цих факторів, а також системоутворювальних зв'язків КК України, тлумачення кримінального закону має здійснювати правозастосувач. Проте, слід зауважити, що цей процес нині значним чином спрощено.

З огляду на вищезазначене, доречним є дослідження чинного законодавства зарубіжних держав для подальшого використання позитивних здобутків їх законотворців у чинному Кримінальному кодексі України.

Стан дослідження. Питанню тлумачення норм права приділялась увага багатьох науковців. Так, кожен хто хоче зрозуміти зміст тієї чи іншої норми нормативно-правового акта чи роз'яснити її іншій особі, здійснюють тлумачення цієї норми. Тлумачення положень нормативно-правових актів висвітлено у наукових працях Ю. Власова, П. Волвенко, Н. Вовпенко, Л. Матвєєвої, Д. Михайловича, П. Рабіновича, І. Спасібо-Фатєєвої, М. Цвік, О. Черданцева, Л. Чулінди та ін. Окремі аспекти проблеми тлумачення кримінального закону розглянули такі вчені: Д. Азаров, О. Белокуров, Я. Брайнін, О. Марін, З. Тростюк, М. Хавронюк, О. Шляпочников та інші. Щодо досліджень, які стосуються вдосконалення кримінального закону України на основі зарубіжного законодавства, то особливо слід відзначити наукові праці М. Хавронюка, який присвятив дослідженню цього питання цілу низку наукових праць.

Водночас більшість досліджень науковців, які акцентують увагу на кримінальному законодавстві зарубіжних держав, спрямовані на встановлення подібностей чи відмінностей з КК України. Поза увагою

залишаються окремі прогалини цих кримінальних законів, які є і у чинному КК України.

Тому **метою** даної статті є розгляд питання щодо можливості закріплення правил тлумачення кримінального закону в його тексті на прикладі позитивного досвіду інших держав, а саме аналізу їх чинних кримінальних законів для формулювання єдиного порядку інтерпретації.

Виклад основних положень. Чимала кількість помилок під час кваліфікації суспільно небезпечного діяння пов'язана із небажанням або неможливістю правильно витлумачити ті чи інші приписи кримінального закону в їх системних чи системоутворювальних зв'язках. Зокрема, досить часто особи, від яких передусім залежить кримінально-правова кваліфікація вчиненого діяння, керуються під час прийняття рішення у кримінальній справі не нормативно-правовими актами, пов'язаними відповідними зв'язками із кримінальним законом, а коментарями з не завжди оновленою відповідно до чинного законодавства інформацією (згідно з проведеними дослідженнями серед працівників слідчих підрозділів, 25% опитаних використовують коментарі до Кримінального кодексу України віддруковані у 2001–2002 роках). Фактично у кримінальному законі відсутні будь-які правила його тлумачення. Такі правила поодинокі пропонуються науковцями стосовно окремих способів тлумачення, проте специфіка кримінального закону в цій ситуації не досліджується. В. Навроцький простежує такий негативний, на наш погляд, зв'язок: відсутність в КК правил тлумачення його норм → неправильне встановлення змісту кримінально-правових норм → помилки у кримінально-правовій кваліфікації. У той же час закріплення таких правил на законодавчому рівні не тільки необхідне з точки зору становлення законності, з врахуванням практики правозастосування, а й цілком можливе з урахуванням сучасних досягнень теорії кримінального права [13, с. 265]. Як зауважує Т. Марітчак, перше місце серед причин і умов помилок, які допускаються при кваліфікації злочинів, за ступенем суб'єктивного сприйняття посідає такий фактор, як неясність і суперечливість законодавства [11, с. 137].

Окремі ж кроки у цьому напрямку все-таки здійснюються, зокрема проводиться активна діяльність щодо введення окремого розділу КК на зразок «Терміни та термінологічні звороти кримінального законодавства», на що вже неодноразово звертали увагу науковці. Проте, одні науковці відстоюють думку щодо відокремлення відповідного

розділу [3, с. 23; 4, с. 59; 10, с. 7–12], інші ж зауважують про необхідність введення окремої статті чи розділу такого змісту [2, с. 44; 5, с. 679; 7, с. 35; 14, с. 50; 24, с. 618; 25, с. 7] або виокремлення визначення кримінально-правових термінів у окрему статтю, якою розпочинатиметься кожен розділ Загальної та Особливої частин КК України. Деякі дослідники не є такими категоричними у своїх висловлюваннях і пропонують створити словник кримінально-правових термінів [12, с. 109] або словники, що визначатимуть понятійний склад законодавства [1, с. 84]. Окремі науковці, крім цього, звертають увагу на те, що кодекс не має замінювати собою підручник і ряснити визначеннями, тому слід визначитись, які поняття включити в КК, а які залишити в науці та теорії кримінального права [8, с. 206; 14, с. 53–54].

Хоча наявність такого термінологічного розділу і не стосуватиметься безпосередньо закріплення правил тлумачення кримінального закону, проте активно сприятиме однаковому тлумаченню окремих його приписів, допоможе частково врахувати системоутворювальні та системні зв'язки кримінального закону. Тим паче, що проблема термінології властива кожній галузі знання, і юриспруденція у цьому питанні не виняток, а навпаки потребує чіткої узгодженості між термінами. Так, згідно методичних рекомендацій Міністерства юстиції України № 41 від 21.11.2000 р. «Щодо розроблення проектів законів та дотримання вимог нормопроектної техніки» особливу увагу необхідно звертати на точність термінології. Визначення термінів повинно відповідати тому змісту, який у нього вкладають літературознавці, вчені та юристи, і має бути уніфікованим у всьому тексті закону.

Якщо ж охарактеризувати кримінальні кодекси деяких держав ближнього зарубіжжя, то видається, що вони не надто відрізняються від КК України. Правила тлумачення у досліджених кримінальних кодексах відсутні, як і у КК України, проте наявні інші відмінності, які мають фрагментарне значення для тлумачення кримінального закону. Так, немає окремого розділу щодо тлумачення термінів та термінологічних зворотів у КК Естонської Республіки [16] (тут використовується практика тлумачення окремих термінів у безпосередньо у відповідних статтях КК або їх перших частинах, зокрема у ст. 63 роз'яснено, як необхідно тлумачити термін «шпигунство», у ч. 1 ст. 76 роз'яснено зміст терміна «контрабанда», у ч. 1 ст. 115 роз'яснено зміст терміна «згвалтування», у ч. 1 ст. 160 дається визначення поняття «посадова особа» тощо. Проте у даному кодексі не передбачено надання визначення певних термінів у примітках, як у КК України);

КК Республіки Таджикистан (лише в примітках до ст. 165 «Втягнення неповнолітнього до вчинення злочину» роз'яснюється, що під неповнолітнім у даній главі розуміються неповнолітні і малолітні; в примітці до ст. 212 «Порушення правил дорожнього руху і експлуатації транспортних засобів» визначається, що слід розуміти під «іншими механічними транспортними засобами»; в примітці до ст. 244 «Крадіжка» дається визначення поняття «викрадення»; в примітці до ст. 260 «Фіктивне підприємництво» дано визначення терміна «дохід», який має тлумачитись саме таким чином у цій главі та ін. У більшій частині приміток цього кодексу ведеться мова про підстави звільнення від кримінальної відповідальності; значні, великі та особливо великі розміри) [22]; КК Республіки Казахстан (терміни та термінологічні поняття тут роз'яснюються лише у диспозиціях його статей та в декількох примітках, які розміщені в кінці статей. Крім цього, ст. 366 КК називається «Поняття військового злочину» і, відповідно, роз'яснює зміст цього терміна, але дана стаття містить лише диспозицію) [19]; КК Республіки Грузія (тлумачення певних термінів здійснюється в перших частинах окремих статей; ст. 307 КК «Державна зрада» цілком присвячена розкриттю змісту терміна «державна зрада»; у ст. 382 КК «Поняття злочинів проти військової служби» дається визначення відповідного поняття) [15]; КК Республіки Латвії (визначення термінів надаються безпосередньо в статтях КК) [20].

Кримінальні закони деяких країн дещо краще сформульовані у сфері вирішення цієї проблеми. Так, КК Республіки Узбекистан містить розділ восьмий Особливої частини, який цілком присвячений роз'ясненню вживаних у кодексі термінів і називається «Правове значення термінів» (у даному розділі міститься роз'яснення 45-ти вжитих у цьому кодексі термінів та термінологічних зворотів) [23]; КК Республіки Молдова містить окрему главу XIII, у якій дається визначення певних термінів, що вживаються у цьому кодексі (відмінністю від КК Республіки Узбекистан є те, що роз'яснення кожного терміна винесено в окрему статтю (ст. 120–134 КК). Крім цього, у ст. 119 зазначається: «кожен раз, коли в кримінальному законі вживається один із термінів або один із виразів, які тлумачаться в даній главі, їх значення розуміється так, як передбачено в наступних статтях» (маються на увазі ст.ст. 120–134 КК)) [21]; КК Республіки Білорусь містить у Загальній частині окрему статтю, де надається визначення окремих термінів (ст. 4 має назву «Роз'яснення окремих термінів Кримінального кодексу», і в ній подано визначення 16-ти найбільш уживаних у КК термінів; крім

цього, визначення певних термінів є у примітках, які розміщені на початку окремих глав (зокрема, 24, 25, 26, 29, 30, 35, 37) та на початку одного розділу (розділ X)) [17]; КК Болгарії після глави XI Загальної частини цього КК міститься Додаткове положення, у якому у ст. 93 дається роз'яснення змісту певних термінів [18].

Як вже зауважувалось, правил тлумачення кримінального закону немає у жодному із досліджених КК зарубіжних держав, відповідно, відсутні і правила системного способу тлумачення кримінального закону, які хоч інтуїтивно використовуються під час правозастосування, проте ще не набули офіційного визначення та закріплення.

Слід відзначити, що у зв'язку з відсутністю закріплення правил тлумачення кримінального закону в КК під час дослідження правильності застосування цього закону на прикладі вироків у кримінальних справах, у Єдиному державному реєстрі судових рішень України простежити використання тих чи інших правил системного тлумачення виявилось неможливим, адже у вироків відсутні пояснення щодо обґрунтування того чи іншого тлумачення припису кримінального закону. Проте, під час вивчення вироків у кримінальних справах виявлено ряд зауважень, які можуть засвідчити про можливі порушення внаслідок необґрунтованого тлумачення, а саме:

1. Деякі суди у вироків у кримінальних справах щодо порушення статей КК України із бланкетною диспозицією зазначають лише те, який нормативно-правовий акт було порушено без вказівки на те, порушення яких саме статей, пунктів, параграфів мали місце. Так, Рожнятівським районним судом Івано-Франківської області у кримінальній справі № 1-102 2009 р. від 3 вересня 2009 року щодо обвинувачення особи у вчиненні злочину, передбаченого ст. ст. 263 ч. 1, 15, 263 ч. 1 КК України, у вирокі встановлено: «оцінюючи та аналізуючи детально досліджені у судовому засіданні докази в їх сукупності, суд приходить до висновку, що дії підсудного слід кваліфікувати за ст. 263 ч. 1 КК України, оскільки він носив та зберігав вогнепальну зброю без передбаченого законом дозволу, а також вчинив замах на збут вогнепальної зброї без передбаченого законом дозволу» [6]. Однак у жодній частині вироків немає вказівки на те, що положеннями певного закону передбачена обов'язковість отримання дозволу для вогнепальної зброї.

2. Окремі суди у вироків у кримінальних справах щодо порушення статей КК України із бланкетною диспозицією не розкривають суті допущеного порушення. Так, Старосамбірський районний суд Львівської області у кримінальній справі №1-75/2009 від 28 грудня

2009 р. щодо обвинувачення особи у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України, у вирокі зазначає: «Своїми діями С. порушив вимоги: пунктів 1.1; 1.2, 1.3, абзац 1 п. 1.4, підпункт «б» п. 2.1, підпункт «в» п. 2.8, пунктів 11.2, 12.1, 12.2, 12.3, 12.4, підпункт «б» п. 12.9, пункт 13.3 Правил дорожнього руху України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 31 грудня 1993 р. № 1094» [6], проте суть порушень не розкрив.

Такі зауваження до результатів тлумачення у вигляді вироків судів у кримінальних справах стають вагомими у разі звернення до проблем систематизації кримінального закону та законодавства загалом. З огляду на проблему систематизації кримінального закону із врахуванням особливостей його термінології та термінології законодавства загалом науковці мають декілька позицій, в основі яких стоїть необхідність закріплення термінів, котрі вживаються у кримінальному законі в тому чи іншому вигляді.

Водночас низка науковців вважають, що дієвим заходом було б створення переліків нормативних актів, оскільки систематизація нормативно-правових актів має за мету упорядкування правового матеріалу, розташування його за певними розділами та рубриками, тобто класифікацію, яка полегшує пошук необхідних нормативних актів. У той же час внутрішня систематизація посприяла б досягненню внутрішньої єдності правових норм.

Висновки. Таким чином, здійснюючи дослідження стосовно закріплення правил системного тлумачення у кримінальному законі України, а також низки зарубіжних держав, вважаємо, що такі правила не закріплені взагалі. У досліджуваних кримінальних законах не йдеться про правила тлумачення взагалі, не те що про правила тлумачення окремих способів. Здобутки, наявні у вказаних вище кримінальних законах, вкрай обмежені й недостатні для використання під час вдосконалення Кримінального кодексу України. Вони обмежуються тлумаченням окремих термінів та термінологічних зворотів у тексті самого кодексу. Відсутні напрацювання щодо особливостей застосування системного тлумачення, хоча воно кожного дня здійснюється правозастосувачами. Прослідкувати правильність здійснення системного тлумачення у такій ситуації зводиться до мінімуму.

Водночас у КК України вказується на те, що до законодавства про кримінальну відповідальність відносять лише Кримінальний кодекс України, тобто вказується на необхідність використання саме системоутворювальних зв'язків. Про системні ж зв'язки кримінального

закону, необхідність та порядок їх використання не йдеться. Таким чином, для законодавця вирішення питання про те, які з системних зв'язків мають пріоритет під час такого тлумачення, а саме: 1) зв'язки із Конституцією України; чинними міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; із практикою Європейського Суду з прав людини; 2) зв'язки з рішеннями Конституційного Суду України; Законами України; 3) зв'язки з іншими актами Верховної Ради України та актами Президента України; 4) зв'язки з актами Кабінету Міністрів України; 5) зв'язки з Постановами Пленуму Верховного Суду України та рекомендаційними роз'ясненнями з питань застосування законодавства щодо вирішення питань відповідної судової юрисдикції залишається відкритим.

Вважаємо, що правила тлумачення кримінального закону потребують обов'язкового законодавчого закріплення у Загальній частині КК України, що забезпечить правильне та істинне тлумачення будь-якими суб'єктами, оскільки практично відсутні джерела, де вони відповідним чином визначені. Закріплення правил тлумачення в кримінальному законі дасть підстави використовувати їх під час правозастосування із відповідним посиланням на статтю КК.

1. Арт Л.Ф. Систематизація понять в актах російського законодавства / Л.Ф. Арт // Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1999. – С. 82–85.

2. Бойко А.И. Система и структура уголовного права: в 3-х т. – Т. III Структура уголовного права и его идентификация в национальной юриспруденции / А.И. Бойко. – Ростов н/Д: Изд-во СКАГС, 2008. – 508 с.

3. Гаухман Л. Нужен новый УК РФ / Л. Гаухман // Законность. – 1998. – № 7 (765). – С. 22–25.

4. Гаухман Л.Д. Проблемы УК РФ: бланкетность, декларативность, казуистичность / Л.Д. Гаухман // Уголовное право в XXI веке: материалы Междунар. научной конф. на юридич. фак. МГУ им. М.В. Ломоносова (31 мая – 1 июня 2001 г.). – М.: ЛексЭст, 2002. – С. 48–61.

5. Гришук В.К. Вибрані наукові праці / В.К. Гришук. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. – 824 с.

6. Єдиний державний реєстр судових рішень України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>.

7. Коржанский Н.И. Очерки теории уголовного права / Н.И. Коржанский. – Волгоград: ВСШ МВД РФ, 1992. – 92 с.

8. Кругликов Л.Л. Унификация в уголовном праве / Л.Л. Кругликов, Л.Е. Смирнова. – СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. – 312 с.

9. Кругликов Л.Л. Юридические конструкции и символы в уголовном праве / Л.Л. Кругликов, О.Е. Спиридонова. – СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2005. – 336 с.

10. Кузнецова Н.Ф. Главные тенденции развития российского уголовного законодательства / Н.Ф. Кузнецова // Уголовное право в XXI веке: материалы Междунар. научной конф. на юридич. фак. МГУ им. В.М. Ломоносова (31 мая – 1 июня 2001 г.). – М.: ЛексЭст, 2002. – С. 7–12.

11. Марітчак Т.М. Помилки у кваліфікації злочинів: монографія / Т.М. Марітчак. – К.: Атіка, 2004. – 188 с.

12. Миренский Б.А. Законодательная техника и проблемы уголовного права / Б.А. Миренский // Советское государство и право. – 1986. – № 12. – С. 106–109.

13. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В.О. Навроцький. – 2-ге вид. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 512 с.

14. Тростюк З.А. Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України: монографія / З.А. Тростюк. – К.: Атіка, 2003. – 114 с.

15. Уголовный кодекс Грузии (с изменениями и дополнениями на 1 августа 2001 г.). – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 409 с.

16. Уголовный кодекс Эстонской республики / науч. ред. и перевод с эстонского В.В. Запезалова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 262 с.

17. Уголовный кодекс Республики Беларусь. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 474 с.

18. Уголовный кодекс Республики Болгария. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 298 с.

19. Уголовный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями на 1 августа 2001 г.). – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 466 с.

20. Уголовный кодекс Республики Латвии / науч. ред. А.И. Лукашов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 313 с.

21. Уголовный кодекс Республики Молдова / науч. ред. А.И. Лукашов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.

22. Уголовный кодекс Республики Таджикистан (с изменениями и дополнениями на 1 декабря 2001 г.). – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 410 с.

23. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (с изменениями и дополнениями на 15 июля 2001 г.). – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 338 с.

24. Хавронюк М.І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації: монографія / М.І. Хавронюк. – К.: Юрисконсульт, 2006. – 1048 с.

25. Чухвичев Д.В. Кодификационные акты, их специфика и значение в системе права / Д.В. Чухвичев // Государство и право. – 2009. – № 8. – С. 5–13.

Коханюк Т.С. К вопросу об усовершенствовании действующего УК Украины на примере уголовных законов отдельных государств.

Рассматриваются проблемы необходимости использования правил системного толкования уголовного закона. Проводится сравнительный анализ уголовных законов отдельных государств. Выясняются рекомендации, имеющие значение для совершенствования уголовного закона Украины.

Ключевые слова: *уголовный закон, системное толкование уголовного закона, правила системного толкования, терминологическая глава УК Украины.*

Kohanyuk T.S. On the question of improvement of the current Criminal Law of Ukraine on the example of the criminal laws of separate states.

The problems of the necessity to apply the system interpretation of the criminal law are discussed in the article. The author provides the comparative analyses on the criminal laws of separate states. The recommendations that are important for the improvement of the criminal law of Ukraine are elucidated.

Key words: *criminal law, system of interpretation of the criminal law, rules of system interpretation, terminological part of the Criminal Law of Ukraine.*

Стаття надійшла 10 серпня 2012 р.

УДК 343.2.01

О.М. Кричківський

КОНКУРЕНЦІЯ ДЕКІЛЬКОХ СПЕЦІАЛЬНИХ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ ПОКАРАННЯ

Обґрунтовується позиція, згідно з якою окремі правила призначення покарання вступають між собою у відношення конкуренції як декілька спеціальних норм. Наводяться норми, що конкурують як дві спеціальні, та пропонуються правила подолання такої конкуренції.

Ключові слова: *конкуренція декількох спеціальних норм, призначення покарання, норма, що створює більш сприятливе становище.*

Постановка проблеми. Виникнення ситуації, при якій мають місце підстави для застосування декількох спеціальних правил призначення покарання, створює проблему для суду у визначенні правила, що має бути застосовано. Однак ні чинний КК України, ні Пленум